

Inntrykk fra kriminologi og strafferett i Sovjetunionen

Rapport fra en studietur.

Av

JOHS. ANDENÆS, ANDERS BRATHOLM og NILS CHRISTIE

En av de store fordeler ved en studietur i fremmede land, er at egne forhold kommer klarere til syne ved de sammenlikninger man naturlig gjør. En annen fordel ved kortvarige studier av det fremmede er at hovedlinjer i utviklingen får den oppmerksomhet de fortjener. Detaljer i lovverk og teoribygning har man ikke tid til å sette seg inn i. Tilbake blir de store spørsmål, for kriminologi og strafferett kanskje først og fremst spørsmålet om sammenhengen mellom kriminalitet og samfunnssystem.

Men vanskelighetene ved studier i de fremmede land kommer hakk i hel. Særlig gjelder det naturligvis når man ikke behersker landets språk, og dertil står overfor et så lukket samfunn som det sovjetiske. Den besøkendes uvitenhet blir pinlig selvnlysende. Den rapport man forsøker å formulere blir full av huller, tvil og kanskje rene feil. En i og for seg riktig opplysning kan bli tolket galt, fordi man ikke kjenner den rammen den skal settes inn i. Språkproblemene kan føre til misforståelser. Vi fikk se mye av det vi bad om, men ikke alt, — uten at vi noen gang klarte å vite med sikkerhet om det lå tanker eller svikt bakom.

Besøket strakte seg over 8 dager i Moskva og 2 i Leningrad i tiden 27. august—6. september 1967. Tiden ble bl. a. benyttet til:

Flere besøk i Sovjetinstituttet for studium av kriminalitetens årsaker og for utarbeiding av kriminalitetsforebyggende tiltak.

Flere samtaler med lærerne ved Moskva Universitetet.

Besøk i en avdeling av advokatforbundet i Moskva.

Besøk i en domstol i Moskva.

Besøk på barneavdelingen ved to politikammer i Moskva.

Besøk i arbeidsleir for unge lovovertredere i Moskva-området.

Besøk i et nytt juridisk og kriminalteknisk institutt i Leningrad, hvor etterforskere, påtaletjenestemenn og visse andre kategorier fikk etterutdannelse.

I tillegg kom daglig og nattlig innsamling av inntrykk om kriminalitets- og samfunnsforhold.

Glimt av kriminologien.

Kriminologien er i høy grad en ny vitenskap i Sovjet. Det fantes et lite tilløp i 1920 årene, men det forsvant, og senere var kri-

minologien ikke bare ikke-eksisterende, men direkte motarbeidet helt til for ca. 10 år siden. *F. J. Feldbrugge* gir denne forklaring på motarbeidelsen:

„I stalinismens 20-årsperiode ble ikke spørsmålet om årsaken til kriminalitet studert for alvor i Sovjetunionen. De fleste lærebøker hadde bare korte henvisninger til Marx og Lenin og fremhevde at forbrytelser skyldtes at det oppstod privat eiendomsrett, og derfor hadde man i Sovjetunionen fjernet de fundamentale årsaker til kriminalitet. De forbrytelser man hadde i landet kunne forklares som levinger av kapitalismen hos enkelte eller som et resultat av direkte kapitalistisk påvirkning. Lærebøker fra 1952 og 1959 atskiller seg lite fra hverandre på dette punkt. Av og til ble endog nytten av videre diskusjon om disse spørsmål direkte benektet. Følgelig var kriminologi som en vitenskap fullstendig ikke-eksisterende i Sovjetunionen. En annen grunn til den manglende interesse for kriminologiske problemer var den fiendtlige innstilling overfor lovbrytere under Stalin. De offisielle hat-aksjoner mot særlige grupper forbrytere (beskyldt f. eks. for forbrytelse mot staten eller mot sosialisert eiendom) overflødiggjorde behovet for å studere disse fenomener.“¹⁾

Men så kom den 20. partikongress med Krustsjovs oppgjør med Stalin-tiden, og ting begynte langsomt å skje. Kapitalismens ettervirkninger ble ingen særlig tilfredsstillende forklaring på mange variasjoner i kriminalitetsbildet, og ga heller ikke noen nyttig informasjon om strategier for forebygging. Diskusjoner som startet allerede i 1958 førte i 1963 til opprettelse av Sovjetinstituttet for studium av kriminalitetens årsaker og for utarbeiding av kriminalitetsforebyggende tiltak.

Dette er det eneste kriminologiinstitutt i Sovjetsamveldet, men til gjengjeld ingen dverg. Det står under ledelse av professor I. Karpets og har 150 medarbeidere fordelt på 10 forskjellige avdelinger.

1. Avdeling for generell kriminologi.
2. Avdeling for ungdomskriminalitet.
3. Avdeling for studiet av tyveri av statseiendom.
4. Avdeling for studiet av krenkelse av liv og legeme og den offentlige orden.
5. Avdeling for strafferett.
6. Avdeling for de problemer som knytter seg til etterforskning og forundersøkelse.
7. Avdeling for studium av domstolene.
8. Avdeling for studium av den kontroll som Prokuratura utøver.

¹⁾ *Feldbrugge*, *Soviet Criminal Law*, 1964, s. 85.

9. Avdeling for polititeknikk.
10. Avdeling for undervisning og forskning.

Flere av disse oppgavene faller jo utenom det vi er vant til ved Vestens institutter. Dette henger nok i noen grad sammen med at Sovjetinstituttet er bygget opp i nær tilknytning til Prokuratora — et organ som i stor utstrekning svarer til vår påtalemyndighet — men har langt videre myndighetsområde og oppgaver, idet det også utfører en legalitetskontroll som minner om Ombudsmannens oppgaver i de nordiske land.

De aller fleste ledere og ansatte ved instituttet lot til å være jurister av grunn-utdannelse. I tillegg fantes det økonomer, psykologer og pedagoger. Sosiologer var det ingen av, noe som skyldtes mangelen på personell fra den fag-gruppen, en mangel ledelsen sterkt beklaget.

Noe presist bilde av den konkrete forskning som foregår ved instituttet har vi ikke fått. Vi ble mottatt med stor vennlighet, men var handicapped av språkvansker — samtalene måtte stort sett tolkes, da få av medarbeiderne talte noe fremmed språk. Vi noterte stor interesse hos våre kolleger for en diskusjon som formentlig de fleste må igjennom, nemlig spørsmålet om kriminologien er et eget fag, og om fagets grenser. Jo mer kriminologi som foreligger, jo mindre spennende blir den diskusjonen. Vi var interessert i å få vite om det ble foretatt undersøkelser av virkningene av de forskjellige strafferettslige og administrative tiltak som ble anvendt i Sovjet, men fikk inntrykk av at slike undersøkelser ikke fantes, bortsett fra tradisjonelle tilbakefallsundersøkelser. Men mange uttrykte ønsket om at man fikk forskning på dette område i Sovjetunionen. Heller ikke ble det foretatt undersøkelser av fengselssamfunnet. Studier av faktisk kriminalitet var også ukjent. Opplysninger om de nordiske undersøkelser på dette område ble imidlertid mottatt med stor interesse. Det var også — som vi snart skal komme tilbake til — stor interesse for studier av kriminalitetsutviklingen i Sovjetsamveldet. Videre var man meget opptatt av bruk av elektroniske datamaskiner og annet teknisk utstyr ved instituttet. I et land med en befolkning på ca. 230 millioner må slike hjelpemidler ha en særlig betydning. Utstyret ble brukt for å lette oversikten over lovverket, i forskningsøyemed for registreringsoppgaver etc.

Foreløpig var ikke så mange bøker kommet ut i instituttets navn, men noe var publisert bl. a. en lærebok i kriminologi^{1a)} og en om bruk av elektroniske datamaskiner i kriminologien.

Alt i alt er det formodentlig fair å si at instituttet er inne i en

---

^{1a)} Også oversatt til tysk som H. 20 i serien: Rechts- und Staatswissenschaftliche Beiträge der Akademie Walter Ulbricht. Potsdam-Babelsberg 1967.

sterk utbyggingsperiode som ennå ikke har kastet mye av seg. Hvordan det hele vil utvikle seg, avhenger formodentlig i sterk grad av den alminnelige samfunnsutvikling i Sovjetunionen og i noen grad av utviklingen innen de andre samfunnsvitenskapene.

Når det gjelder dette siste, kom vi rett opp i fullbyrdelsen av en liten revolusjon. Det har i flere år pågått sterk diskusjon om sosiologiens stilling i Sovjetunionen. I noe overforenklede vendinger kan kampen sies å ha stått mellom på den ene side dem som ønsker å begrense sosiologien til en videreføring av Marx og Lenins arbeider, og på den annen side dem som ønsker å ta opp nye — og gamle — problem på et fritt grunnlag. Teoretisk kontra konkret (empirisk) sosiologi er stikkordene for de to retninger.

Og 22. august 1967 vant de konkrete. Fra kommunistpartiets sentralkomite gikk det den dag ut et meget langt dekrét „Om tiltak for videreutvikling av sosialvitenskapene og styrkelse av deres rolle i den kommunistiske oppbygging“.²⁾ Den teoretiske sosiologi gis her en lang og omstendelig hyldest, men de tiltakene som skal iverksettes tar først og fremst sikte på å hjelpe den konkrete sosiologi. Det heter direkte i den engelske oversettelse som var tilgjengelig at “The scientific institutions of the USSR Academy of Sciences are not sufficiently equipped with modern technical facilities” (s. 5), og det pekes på en lang rekke tiltak som skal endre dette. Nye forskningsinstitutter skal skapes, undervisning og forskerrekuttering skal forbedres og kanskje særlig viktig: statistikken skal utbygges. En rekke offentlige organ pålegges å samarbeide om å “elaborate a scientifically substantiated system of statistical data, necessary for social research (and) to expand and specialize publication” (s. 10).

En leder i Pravda dagen etter hylder dekrétet under tittelen “The lofty mission of social sciences”.

Glimt fra kriminaliteten.

I 1966 holdt De Forente Nasjoner en stor kriminalistkongress i Stockholm. Blant de over 1 000 delegater var det særlig én som vakte oppsikt, og — for å si det mildt — som ble møtt med atskillig tvil. Det var professor Karpets fra Sovjetsamveldet. *Oppsikt* skapte han ved å påstå at kriminaliteten i Sovjet nå lå på et overmåte lavt nivå, og at den dessuten siden lenge før den annen verdenskrig i det store og hele hadde vist en jevn og sikker nedgang. Lite kriminalitet hadde det vært, enda mindre var det nå. *Tvil* skapte han både fordi påstanden om stadig nedadgående kriminalitet i et moderne industrisamfunn lyder utrolig i vestlige

²⁾ On measures for the further development of social sciences and enhancement of their role in communist construction. Published by Novosti Press Agency (APN) DAILY REVIEW August 25, 1967, 12. s.

ører, og fordi han ikke kunne underbygge sine påstander på vanlig akseptabel måte ved hjelp av tall fra kriminalstatistikken.

Noen av vanskelighetene til professor Karpets bunner i at kriminalstatistikken i Sovjetsamveldet ikke er offentlig tilgjengelig. Fram til 1935 fantes en meget detaljeret kriminalstatistikk med sammendrag på flere verdensspråk. Men fra 1935 ble statistikken reorganisert, og også hemmelighetsstemplet. Siden den tid har den ikke vært offentlig. Det eneste som foreligger etter 1935, er prosentopplysninger om bevegelsene fra år til år. På basis av prosenttallene kan man nok få inntrykk av de absolutte tall,³⁾ men dette blir selvfølgelig høyst utilfredsstillende. Enhver som har arbeidet med kriminalstatistikk vil vite hvordan mengder av feilkilder må forsøkes holdt under kontroll, og hvordan åpen diskusjon om tvil og tolkningsproblemer er uunnværlige hjelpemidler for å få skapt kvalitetsstatistikk. Dessuten må det virke meget hemmende på kriminologisk forskning og undervisning, og ikke mindre på mulighetene for kriminalpolitisk debatt, at tallene ikke er tilgjengelige i alle sine konkrete detaljer. Riktignok får forskerne en del absolutte tall, men det er uklart hvor fullstendige oppgavene er. Så lenge tallene ikke kan offentliggjøres, er noen meningsfylt diskusjon om statistikkens oppbygging, feilkilder etc. vanskelig.

Også når det gjelder kriminalstatistikken er det tegn til endring. Under vårt opphold brakte *Isvestia* en omfattende og interessant artikkel av to kriminologiske forskere om kriminalstatistikken i Sovjetsamveldet. Artikkelen pekte på en rekke svakheter ved den nåværende form for innsamling av data og statistikkføring og fremhevet behovet for en stort sett offentlig statistikk. Vi hadde en lang samtale med medarbeideren til den ene av forfatterne⁴⁾. Hun berettet at tallene for tiden frem til 1935 var i flittig bruk, og at man hadde atskillig håp om å klare å få gjort kriminalstatistikken offentlig. Sterke krefter var i sving, det forelå et lovforslag om at kriminalstatistikken skal være offentlig, og det var grunn til å tro at man etter 50-års jubileet for den russiske revolusjon ville vedta forslaget. Det forelå allerede manuskripter til to bøker som skulle vise kriminalitetsutviklingen i Sovjetunionen i hele 50-års perioden og i perioden etter 2. verdenskrig. Hvis det er riktig at kriminalitetsutviklingen lenge har vært gunstig, må det også åpenbart være i landets

³⁾ Det ble henvist til en avhandling av dr. Anarstzin i *Vestnik Moskovskogo Universiteta* nr. 4, 1966. Tallene her skal gjøre det mulig å regne seg til de absolutte tall.

⁴⁾ Dosent Nimel Fedorovna Kuznezova fra Det juridiske fakultet ved Moskva universitetet. — Artikkelen stod i *Isvestia* 29. august 1967 og var skrevet av professor, dr. jur. S. Ostroumov og sjefen for Prokuraturas statistiske avdeling, S. Pantsjenko.

interesse å få tallene offentliggjort selv om offentliggjørelse ikke er uten en viss risiko. Det vil ikke være lett plutselig å stoppe offentliggjørelsen om utviklingen skulle ta en ugunstig retning. Som et apropos kan nevnes at det ble opplyst at man i et auditorium hadde et diagram som viste utviklingen av kriminaliteten i USA. Når den sovjetiske kriminalstatistikk ble offentlig, skulle et tilsvarende diagram som viste utviklingen i Sovjetunionen, henges opp ved siden av det amerikanske diagram.

Vi gjorde rede for norske, finske og amerikanske fangetall (pr. 100 000 innbyggere) og spurte om fangetallene var offisielle i Sovjetunionen. Det var de ikke, men det kunne iallfall sies så meget at tallene var gunstigere enn i Polen og Ungarn, men ugunstigere enn i Bulgaria. Når det gjaldt kriminalitetsutviklingen i perioden 1928—1965, ble det opplyst at tallene var redusert med over $\frac{2}{3}$.⁵⁾

Mangelen på troverdig kriminalstatistikk sammen med våre erfaringer hjemmefra om stadig og evindeligg økning av kriminalstatistikkens tall, gjorde selvfølgelig at også vi på vår reise i Sovjetsamveldet møtte påstandene om den jevne kriminalitetsnedgang der i landet med ganske stor grad av skepsis.

Så godt det var mulig for oss forsøkte vi derfor å kontrollere påstandene under samtaler med dommere, advokater, politifolk og forskere. Vi drev våre informanter hårdt, tett opp til grensen for det vanlig gjestfrihet tilsier. Og det må vel kunne sies på basis av disse samtaler at de opplysninger vi fikk var preget av ganske stor grad av indre sammenheng, og at de også i atskillig grad lot til å støtte påstandene om lavt kriminalitetsnivå. Men ganske forvirrende kunne nok informasjonene være.

Særlig bemerkelsesverdig var tallene fra to politistasjoners barneavdelinger. (Slike avdelinger har visstnok alle politistasjoner i Sovjet.) Den ene av stasjonene dekket et distrikt på ca. 50 000 innbyggere. Siste år fantes etter sigende ikke ett eneste barn under 18 år som hadde gjort seg skyldig i forbrytelse, og for øyeblikket fantes intet barn fra distriktet i ungdomsanstalt for forbrytelse. Med en viss lettelse kunne vi konstatere at dette var stjerneavdelingen i Moskva som var belønnet med en utmerkelse — en liten fane med inskripsjon — som hang over skrivebordet til barneavdelingens leder. Neste barneavdeling som dekket et distrikt med 60 000 innbyggere, hadde hatt tre ungdomsforbrytere siste år. Fra annet hold fikk vi opplysninger som

---

⁵⁾ Det fremgår av en Tass-melding av 11. oktober 1966 at ungdomskriminaliteten i Sovjetunionen er sunket til det halve i forhold til førkrigstiden. Senere skal en ytterligere sterk nedgang ha skjedd, angivelig pga. den nye strenge lovgivning mot „hooliganisme“ omtalt nedenfor.

tydet på at antall institusjonsanbrakte unge lovovertredere måtte være meget lite.

For en vestlig observatør virker dette i første omgang fullstendig utrolig. Det er ikke vanskelig å forstå at professor Karpets ble møtt både med tvil og det som sterkere er da han holdt sitt foredrag i Stockholm. Og vi har da også kjempet med vår tvil. Det er for det første klart at en del av opplysningene kan være ufullstendige eller irrelevante. Politiet er f. eks. organisert i såkalt kvartalspoliti. Det kan tenkes å føre til at kvartalets politimann holder tilbake opplysninger om enkelte lovbrøyttere som han ordner opp med på egen hånd for å redde lovbrøyteren eller kvartalets ære. Det må også nevnes at saker som ikke behandles av det ordinære rettsvesen, men blir overlatt til de såkalte kameratskapsdomstoler ikke kommer med i den statistikk som de offisielle opplysninger om nedgang i kriminaliteten bygger på. Dette er en svakhet som det er pekt på i den før nevnte Isvestia-artikkel om kriminalstatistikken. Skjer det i øket grad en slik overføring til kameratskapsdomstolene, vil statistikken derfor gi et for flatterende bilde av den reelle utvikling.

Et moment av annen art må også tas i betraktning: Vestlige observatører vil selvfølgelig holde øynene åpne for vestlige former for kriminalitet. Sovjetsamfunnet vil kanskje virke hemmende på fristelsen til å begå innbruddstyveri og by på økte kontrollmuligheter overfor potensielle skapsprengere. Men det samme samfunn vil formodentlig pga. at produksjonsmidlene er sosialisert og det meste av eiendom offentlig, i større grad enn Vesten øke fristelsen til forskjellige former for korrupsjon. Man vil formodentlig også i atskillig grad ha vanskeligheter med å kontrollere denne type lovbrudd. Det dukker stadig opp presseklager over denne type atferd; mens vi var der inneholdt Leningradskaja Pravda⁶⁾ en bredside mot bilverkstedsindustrien fra en sjåfør som kunne berette om hvordan bestikkelser gikk inn som et nødvendig ledd i transaksjoner ved verksteder. Liknende historier ble berettet fra annet hold. Det økonomiske regulerings-systemet vil selvfølgelig også by på store fristelser og store muligheter. Som utlendinger i Moskva og Leningrad kunne vi ikke unngå å legge merke til de mange tilbud som strømmet mot oss om å veksle rubel mot dollar til en kurs som var 2—3 ganger så høy som den offisielle. Underslag synes å være et problem i mange statsbedrifter, noe som ikke gir grunnlag for undring når man vet at praktisk talt all økonomisk virksomhet fra salg av iskrem på gaten til eksport av maskiner går i offentlig regi. På landsbygda later det til å skape kriminalitetsproblem at bønder veksler mellom å arbeide på staseid jord og sin egen lille

⁶⁾ Melding gjengitt i International Herald Tribune, Sept. 5, 1967.

private jordflekk. Det kan være fristende å gi kollektivets egg eller melk ut for å være produsert av den privateide høne eller ku. Disse produkter kan selges til egen vinning.

* * *

Til påstandene om den lave kriminalitet har vi altså mange forbehold. Vi har forbehold om manglende statistikk, om muligheten for skjevheter i registreringspraksis, om eksistensen av for oss mer uvante kriminalitetstyper som henger intimt sammen med samfunnsformen, og som samfunnet formodentlig ikke har store muligheter for å få brakt fram i lyset. Dette må sies så det huskes. Men når nå alt dette er sagt, så må det også sies at vi nok alt i alt langt på veg er villige til å godta påstandene om lav forekomst av tradisjonelle former for kriminalitet i Sovjetsamveldet. Vi er kommet til den oppfatning at professor Karpets og medarbeidere har rett. Det er antakelig riktig at *de tradisjonelle former for kriminalitet* som preger Vestens samfunn — særlig ungdomskriminalitet og kriminalitetsformene tyveri, innbrudd og ran — forekommer i nokså begrenset utstrekning i Sovjetsamveldet. Det er også ting som tyder på at denne type kriminalitet er gått ned etter den siste verdenskrig.

I noen grad bygger vi de foregående konklusjoner på våre egne spinkle observasjoner og intervjuer innen strafferettspleiens område. Men i tillegg kommer selvfølgelig inntrykk fra områder utenom strafferettspleie og kriminalpolitikk. Det inntrykk som da stiger fram gjennom et besøk i Sovjet, er at dette samfunn er preget av en rekke egenskaper som gjør det rimelig å anta at det også vil ha lav kriminalitet i tradisjonell vestlig forstand. Det er et samfunn med i hvert fall fire av de kjennetegn som man ut fra vanlige oppfatninger om sosial kontroll mener henger sammen med en slik lav kriminalitet.

For det første: Det er et samfunn med en sterk og samlende ideologi. Det er et samfunn med stor grad av trosvissnet og med liten grad av oppfordring til å søke etter — enn si realisere — alternative idealer.

For det annet — og beslektet med det første: Det er et samfunn med en sterk *kollektiv* orientering. Det gjelder målsetningen om de felles goder, — selv om det gjøres interessante unntak fra regelen. Og det gjelder midler som gir Sovjetborgeren ikke bare en rett, men også en plikt til å hjelpe andre — og å korrigere andre om så er nødvendig.

Vi er vant med idealer som — kanskje til overmål — sier „du skal ikke bry deg med andre“, — „du skal ikke blande deg inn i andres forhold“, „mind your own business“, — „mitt hjem er min festning“. Selv for amatørobservatøren i Sovjet synes det rimelig å si at disse reglene ikke der har samme gyldighet. Snarere tvert om.

Den ledende pedagog framfor noen er A. S. Makarenkov. Makarenkov var opprinnelig skolelærer. Han fikk ansvaret for en gruppe hjemløse barn like etter revolusjonen, og han klarte å forvandle dem fra landeveisrøvere til elitearbeidere. Han klarte det vel først og fremst ved å bygge inn i hver enkelt gutt sin egen politiske glød og overbevisning, — men da hele tiden formidlet via gruppens — via kollektivets — press. På en eller annen måte virker det som om Makarenkov og hans feller har fått til og stadig får til det som for oss virker så uvant at det grenser til det utrolige. De har fått til et oppdragelssystem hvor elevene *ikke* i stor utstrekning slår seg sammen i felles kamp *mot* autoritetene, hvor det *ikke* er galt å sladre, og spesielt: Hvor elever kontrollerer elever.

Noe av metoden for å nå fram til dette er en stadig stimulering av konkurransen elevene i mellom. Men vel å merke — ikke en konkurranse mellom individuelle elever, men mellom grupper av elever. Klasserekker konkurrerer med klasserekker, skoleklasser med skoleklasser, skoler med skoler. Den som ikke lever opp til normene møter ikke først og fremst lærerens kritikk, han møter elevenes. Det er dem han ødelegger for. Selvfølgelig kjenner vi dette prinsippet også fra norske skoler og norske lag. Men vi ville tro, ikke i samme grad, og ikke så systematisk bygget inn i alle samfunnsforhold. Når Ivan kommer for sent, er det et kollektivt anliggende. Det er en ulempe for rekken han sitter på, det diskuteres og kritiseres åpent, og venner forsøker å endre hans atferd. Frivillige får i oppdrag å hente ham på skolevegen for å få ham fram i rett tid. Mislykkes det også for disse, gripes det inn med hardere midler.

Og her kommer *et tredje* kontrollerende særtrekk ved Sovjetsamveldet inn i bildet. Ved siden av den samlende ideologi og den sterke kollektive orientering, er det også et samfunn med — etter våre standarder — helt usedvanlig grad av *organisasjonsfelleskap*. Hvert enkelt individ er medlem i en rekke forskjellige organisasjoner som innbyrdes henger sammen og har ansvar overfor hverandre. Det går forbindelseslinjer mellom skole, boligblokk og arbeidsplass. Skjer det noe ekstraordinært på skolen, bringes kanskje bud hjem til boligblokken og dens forening — eller til farens arbeiderkollektiv. Det blir en sak for naboer og arbeidskamerater, og i det minste *derved* en sak som familien på ingen måte kan stille seg likegyldig til.

Som *et fjerde hovedtrekk* ved dette samfunn bør vel så nevnes at alt det foregående ytterligere understøttes ved at Sovjetsamveldet, sammenliknet med demokratier av vest-europeisk type er et autoritært samfunn, med lover og rettstradisjoner som ikke i samme grad som vi er vant til, tar sikte på å hegne om indivi-

dets rettigheter slik vi tradisjonelt definerer dem. Ungdomsopprørere fra Hippiene på den ene ekstrem til Provoene på den annen ville neppe der bli møtt med stor grad av forståelse og toleranse.

Inntrykk fra rettsvesen og reaksjonssystem.

Etter Stalins død i 1953, og særlig etter Krustsjovs angrep på Stalin ved den 20. partikongress i 1956, ble arbeidet med en gjennomgripende reform av strafferetten og straffeprosessen tatt opp. I desember 1958 vedtok det øverste Sovjet de „grunnleggende prinsipper“ for straffelovgivningen og straffeprosessen i Sovjetunionen og de enkelte forbundsrepublikker, og på dette grunnlag ble så nye straffelover og straffeprosesslover vedtatt innenfor de enkelte republikker i unionen. De reformer i straffelov og straffeprosesslov som således ble gjennomført i årene 1958—1960 er utførlig beskrevet i litteraturen.⁷⁾ Kort uttrykt kan man si at lovgivningen har fått et vest-europeisk preg med sterk fremhevelse av de prinsipper som vi tradisjonelt er vant til å betrakte som garantier for den enkeltes rettssikkerhet. Det gjelder både strafferettslige prinsipper (forbud mot straff uten lov og dom, forbud mot tilbakevirkende straffelover osv.) og processuelle garantier (offentlige rettsmøter, rett til forsvarer og til å bli kjent med bevismaterialet på forhånd, forbud mot utilbørlige forhørsmetoder osv.). I hvilken grad rettssikkerhetsgarantiene blir respektert i praksis, er umulig å si. De vi berørte dette spørsmål med, var lite villige til å vedgå at der kunne være forskjell mellom „the law in the book“ og „the law in action“. Naturlig nok ble vi i første rekke henvist til representanter for rettsvesenet som hadde myndighetenes fulle tillit. Vi fant bare rent leilighetsvis grunn til å ta opp diskusjonen om de politiske saker som har vakt så stor oppsikt i Vesten (f. eks. sakene mot forfatterne Daniel og Sinjavski). Spørsmål her førte til et massivt forsvar av praksis. De praktikerne vi talte med, gikk i det hele raskt i forsvarsposisjon. Spørsmål som ble oppfattet som innebærende kritikk, kunne utløse hele foredrag.

Det er naturlig at man i Vesten stiller seg noe skeptisk med hensyn til verdien av offisielle erklæringer om rettsvesenet i Sovjet. Tilsvarende erklæringer om hvor godt det stod til fikk man jo også under Stalintidens terror. Vår antagelse ville likevel være at sovjetjuristens sterke understrekning av rettssikker-

⁷⁾ Se således *Berman*, *Justice in the U.S.S.R.* (1963), *samme*, *Soviet Criminal Law and Procedure* (med oversettelse av vedkommende lovttekster) (1966), *Feldbrugge*, *Soviet Criminal Law, General Part* (1964). Se også *K. Erikssen*, *De sovjetiske strafferetts- og straffeprosessreformer*, *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, 1959, s. 254.

hetsgarantiene etter Stalintiden er ærlig ment, og at det ikke er noen spesiell grunn til å nære mistro til rettspleien så lenge det er tale om vanlige kriminelle saker uten noe politisk moment. At de politiske organer undertiden også etter Stalintiden kan treffe beslutninger som etter våre begreper er nokså rystende, kan illustreres med et eksempel. I straffeloven er det uttrykkelig sagt at en ny og strengere straffelov ikke skal ha tilbakevirkende kraft. I 1961 ble det gitt en ny lov om dødsstraff for spekulasjon i utenlandsk valuta. Og samtidig ble det gitt et ikke-offentliggjort dekret som ga adgang til å anvende bestemmelsen med tilbakevirkende kraft i en bestemt sak.⁸⁾ Berman har på grunnlag av beretninger i pressen om konkrete rettsaker beregnet at sannsynligvis over 250 sovjetborgere ble henrettet for forbrytelser av økonomisk eller annen art fra mai 1961 til mai 1962, og antagelig ble et like stort eller større tall eksekvert fra juni til desember 1962.

Mange av dem vi talte med, la stor vekt på en ny lov av 26. juli 1966 som hadde skjerpet reaksjonen mot det som i loven kalles „hooliganisme“, et omfattende og noe utflytende begrep som nærmest kan oversettes med fredsforstyrrelse eller pøbelstreker. Stort sett synes det å gjelde forhold som hos oss ville falle inn under løsgjengerlovens § 17 eller straffelovens § 350, eventuelt kombinert med legemskrenkelse og hærverk. Hooliganisme er et tradisjonelt begrep i Sovjetunionens rett. I landets straffelov er det i den engelske oversettelse definert som „intentional actions violating public order in a coarse manner and expressing a clear disrespect toward society“ (art. 206). Det nye ved loven av 1966 er at den tar denne forbrytelseskategori ut til utførlig særbehandling, med en skjerpelse både av de materielle og de prosessuelle regler.

Loven sonderer mellom lettere hooliganisme og egentlig hooliganisme, og sonderer innenfor den siste kategori mellom tre grader med forskjellig strafferamme. „Lettere hooliganisme“ er etter loven gjenstand for en ytterst summarisk behandling. Politiet har 24 timer på seg til å undersøke saken, og kan så enten ilegge synderen en bot på 10 til 30 rubler (80—240 kroner) eller overlevere ham til retten, som i så fall skal avgjøre saken i løpet av nye 24 timer. Retten kan ilegge bot eller arrest fra 10—15 dager, eller tvungent arbeid i hjemmet eller ute på en vanlig arbeidsplass. Utearbeidet bestod ofte i gatefeing, opprydding på byggeplass o. l. Hvis vedkommende nektet å arbeide, kunne han holdes innesperret i maksimum 30 dager. Mens retten ellers alltid settes med domsmenn, treffes avgjørelsen i dette tilfelle

⁸⁾ Berman, Justice in the USSR, s. 86 og s. 403, n. 43.

av den juridiske dommer alene. Hverken politisjefen eller dommerens avgjørelse kan påankes, og den kan iverksettes straks. Disse avvikelser fra vanlige saksbehandlingsprinsipper ble begrundet med at det her ikke var spørsmål om straff for en forbrytelse, men bare om et administrativt ansvar.

Annen hooliganisme behandles prosessuelt som andre forbrytelser, men i kvalifiserte tilfelle er straffen meget streng. For grov hooliganisme er det frihetsstraff fra ett til fem år — etter definisjonen rammer dette bl. a. alle tilfelle hvor det foreligger motstand mot politiet eller tidligere domfellelse for hooliganisme. Hvis hooliganisme er forøvet ved bruk av skytevåpen, slåsshansker eller andre våpen spesielt beregnet på å volde legemsskade, er det frihetsstraff fra tre til syv år.

Loven inneholder også straffebestemmelser for offentlig beruselse „which insults human dignity and public morals“. Straffen er bøter, som kan ilegges av den lokale politisjef. Loven har videre regler om et objektivi bøteansvar for foreldre til barn under 16 år som overtrer dens bestemmelser. I tillegg til straff eller såkalt administrativt ansvar etter loven, kan det også bli tale om reaksjoner av annen art, f. eks. tap av produksjonsbonus eller tap av prioritet for tildeling av leilighet.

Det synes åpenbart at „hooliganisme“ må ha vært følt som et problem i Sovjet. Innledningen til loven taler om at forekomsten av hooliganisme, som krenker sovjetborgerens ære og verdighet, blir stadig mer utålelig, og henviser til de mange ønsker fra borgere og sosiale organisasjoner om en skjerpning av ansvaret for hooliganisme. Da loven ble vedtatt, ble den tatt som utgangspunkt for en kampanje i bedrifter, kollektivbruk og andre organisasjoner. De vi talte med, var nokså enstemmige om at loven hadde hjulpet, at det hadde vært en betydelig nedgang i hooliganisme og offentlig beruselse. (Det ble dog nevnt at en del av bedringen kunne skyldes at drikkingen på grunn av loven ble henlagt til mer bortgjemte steder enn tidligere.) En av de juridiske professorer vi talte med ga imidlertid uttrykk for kritikk over loven, særlig den summariske rettergangsmåte ved „lettere hooliganisme“, som han mente kunne føre til urettferdighet.

Enten det skyldes loven eller ikke, er det vårt inntrykk at det var mindre beruselse og gateuorden å se i de sentrale strøk av Moskva og Leningrad hvor vi ferdedes, enn i tilsvarende strøk i Oslo. Det ble også opplyst av representanter for rettsvesen og politiet at vi kunne ferdes trygt i Moskva ved nattetider. I noen grad skyldes nok den gode orden i Moskva den store polititett-
het. Man fikk inntrykk av at en uniformert politimann var innen synsvidde i de fleste hovedgater i Moskva. I Leningrad var politidekningen åpenbart mindre.

Vi overvar en hovedforhandling i en straffesak: To unge menn hadde antastet en kvinne, og da en mann ville komme henne til hjelp, overfalt de ham og slo ham ned så han fikk ødelagt sine briller og sitt ur. Retten var — som vanlig i første instans — besatt av en juridisk dommer og to domsmenn. I dette tilfelle var alle tre kvinner. Sakens gang liknet svært på en straffesak i herreds- og byretten hos oss. Det var imidlertid enkelte særtrekk. Anklageskriftet som ble lest opp, var langt mer utførlig og detaljert en vi er vant til. Rettens formann hadde en sterkt moraliserende og bebreidende tone overfor de tiltalte, noe som vel henger sammen med det som i litteraturen er karakterisert som „the educational role of the Soviet Court“⁹⁾ og som også er kommet til uttrykk i lovgivningen selv¹⁰⁾. Et annet spesielt trekk var at det ved siden av den offentlige forsvarer for den ene tiltalte møtte som „samfunnsforsvarer“ en representant for den bedrift som han hørte til (jfr. Code of Criminal Procedure art. 250). Det ble opplyst at bedriften hadde hatt møte og besluttet å opptre med egen forsvarer. Dommen fikk vi dessverre ikke med.

Etter programmet skulle vi besøke en arbeidskoloni for voksne og en for unge lovovertredere (under 18 år). (Vanlig fengsel brukes i Sovjet angivelig i meget liten utstrekning.) Det første besøk ble imidlertid avlyst samme dag som det skulle ha funnet sted. Begrunnelsen var at veien dit var stengt denne dag på grunn av reparasjon. Å få ordnet et annet besøk på denne eller en annen anstalt, lyktes oss ikke. Anstalten er imidlertid besøkt av andre, bl. a. av Conrad som gir en inngående beskrivelse av den¹¹⁾. På spørsmål fikk vi opplyst av en som kjente anstalten godt at Conrads beskrivelse var korrekt, men at den materielle standard i anstalten var vesentlig bedre i dag enn den gang (1960).

Ungdomsanstalten hadde ca. 500 elever, derav ca. 50 under 16 år. (Den alminnelige aldersgrense for strafferettslig ansvar er 16 år, men for alvorlige forbrytelser er den 14 år.) De fleste var domfelt for tyveri eller fredsforstyrrelse (hooliganisme). Det ble opplyst at elevene som regel tilbrakte fra et til tre år der. Det ble gitt fradrag for varetektsopphold som gjennomgående

⁹⁾ Se *Berman*, Justice in the U.S.S.R. s. 299 flg.

¹⁰⁾ Art. 3 i loven om domstolsorganisasjonen bestemmer om domstolens oppgaver: "By all its activity a court shall educate citizens in the spirit of loyalty to the Motherland and to the cause of communism, and in the spirit of undeviating execution of Soviet laws, of a protective attitude toward socialist property, of observance of labor discipline, of an honorable attitude toward state and social duty, and of respect for the rights, honor, and dignity of citizens and for rules of socialist communal life." (Gjengitt etter Bermans oversettelse.)

¹¹⁾ *John P. Conrad*, Crime and its correction (1965) s. 159 flg.

syntes å være forholdsviss kortvarig (1—2 måneder). Da elevene kunne løslates på prøve etter $\frac{1}{3}$ av den idømte straffetid, vil det si at de *idømte* straffetider gjennomgående må være meget langvarige etter vår målestokk. Prøveløslatelse skjedde etter innstilling fra anstalten og beslutning av den stedlige underrett som kom til anstalten med jevne mellomrom og behandlet løslatelsesakker.

Kolonien var den eneste i Moskvaområdet (bortsett fra en koloni for piker med ca. 50 elever), og det ble opplyst at den dekket et meget stort distrikt, således hele Leningradområdet, idet man der ikke hadde noen egen arbeidskoloni for unge. Da vi kom til Leningrad fikk vi imidlertid den motsatte opplysning; det ble der hevdet at man ikke ville sende sine unge lovovertredere så langt fra hjemmet. Siden våre hjemmelsmenn ikke var knyttet til fengselsvesenet, er det imidlertid mulig at de ikke var tilstrekkelig godt orientert. Opplysninger om det samlede antall elever i arbeidskoloni for unge ble betraktet som hemmelige.

Institusjonsledernes ideologi var sterkt pedagogisk orientert — den åndelige far syntes å være den tidligere omtalte pedagog Makarenko. Hjørnesteinene i behandlingen var *arbeid*, *skole* og *gruffellesskap*. Arbeidsdriften var imponerende med mekaniske verksteder med godt utstyr og høyt arbeidstempo. Vi fikk inntrykk av at det normale dagsprogram var 6 timers arbeid og 5 timers klassevis undervisning. En slik døgnrytme gir ikke stor plass for fritidsproblemer eller ukontrollert samvær. Elevene var delt opp i avdelinger på 25 med en husfar (pedagog) for hver avdeling, 3—4 avdelinger utgjør en garde. Det var elevråd både for hele institusjonen og på avdelings- og gardeplanet, og man la fra ledelsen åpenbart stor vekt på disse elevråds virksomhet. Personalet ble oppgitt til i alt ca. 300, derav 30 lærere, mest kvinner. Det store personale må bl. a. sees i sammenheng med at et betydelig antall fagarbeidere var knyttet til anstalten. Deres oppgave var dels å lede produksjonen, dels å utføre arbeidsoperasjoner som var for vanskelige til at elevene mestret dem. Selve vaktpersonalet ble oppgitt til 50.

Det var ikke knyttet psykolog eller psykiater til anstalten, men det ble sagt at det ble følt som en mangel og at det ville bli en forandring i dette. Det ble for øvrig fremhevet at elevene gjennomgående var normalt utstyrte ungdommer, og at mange på skolen endog gjorde det bedre enn vanlige elever.

Etter hva det ble opplyst, ble elevene lønnet etter normene i det sivile liv, og så ble $\frac{2}{3}$ trukket som betaling for oppholdet. De som tidligere ikke hadde noen yrkesutdannelse, ble på denne måte dårligere stilt enn de som straks kunne gjøre en effektiv

arbeidsinnsats. En gjennomsnittlig arbeidsfortjeneste for verkstedsarbeiderne syntes å være ca. 50 rubel (400 kroner) i måneden. (Elevene arbeidet som før nevnt ikke full dag, idet de hadde undervisning i tillegg.) Av de 50 rubel beholdt eleven selv altså en tredjedel, men han fikk bare utbetalt 5 rubler pr. måned under oppholdet til innkjøp av tobakk, toalettartikler m. v., resten ble holdt tilbake til løslatelsen.

På en stor tavle var oppslått fotografier av en lang rekke tidligere elever som hadde nådd frem til fremtredende stillinger i Sovjetstaten. Også på mange andre måter — ved manende slagord, appeller og diagrammer som viste arbeidsprestasjonen i forhold til normen osv., kom anstaltens sterke pedagogiske preg til syne.

Med hensyn til innkvartering og fellesrom var den materielle standard lav etter nordiske forhold. Elevene sov på saler med 20—25 senger, delvis i to etasjer, og praktisk talt uten annet utstyr enn et lite nattbord for hver. Men dette må naturligvis sees i relasjon til den boligstandard elevene er vant til fra det sivile liv. Det var ikke vepnet vakthold i ungdomskolonien og ikke mur rundt anstalten. Permisjon ble ikke innrømmet, men elevenes nærmeste hadde anledning til et månedlig besøk. På vårt spørsmål om rømninger ble det svart at det hadde vært to forsøk i år. Rømning ble straffet med forlengelse av straffetiden fra $\frac{1}{2}$ til 1 år. Gjentatte rømninger kunne man ikke huske.

Det ble opplyst at klientellet overveiende bestod av førstegangsforbrytere. Hvis man kan ta dette bokstavelig, har elevmassen en helt annen sammensetning enn den i våre barnevernsinstitusjoner og ungdomsfengsel, som på grunn av den utstrakte bruk av påtaleunntatelse og betinget dom praktisk talt alle er tilbakefallsforbrytere. Også tilbakefallstallene må ses i lys av dette — tilbakefallet ble oppgitt til ca. 10 % i en toårs observasjonsperiode. Men det er vel naturlig å tenke seg at iallfall en del av klientelet er problembarn som har forgått seg også tidligere, men som man da har forsøkt å ordne opp med innenfor kollektivet uten tiltale for retten, eller i kameratdomstolene som synes å få økende betydning med årene. Et spørsmål om dette var tilfellet, ble besvart bekreftende, men noen nærmere vurdering av forholdet har vi ikke grunnlag for. Selv om den lave tilbakefallsprosent må antas å ha sammenheng med at klientelet ikke er særlig hårdt belastet ved anbringelsen, må nok de gode resultater også i noen grad tilskrives at det legges stor vekt på planlegging av løslatelse og ettervern. Enhver som løslates, skaffes arbeid og hus, og hans arbeidskamerater (arbeiderkollektivet) får i oppdrag å bistå slik at tilbakefall kan unngås. Anstalten holder også kontakt med den løslatte. Hvordan dette arbeid virker i praksis, er vanskelig

å si uten mere inngående studier, men med de sterke former for sosial kontroll som synes gjennomført på arbeidsplassen, nabo-
skap m. v. kan man godt forestille seg at ettervernet må være effektivt.

Noen sluttrefleksjoner.

Når en gjennom en slik reise har fått et visst innblikk i kriminalitetsforhold og kriminologisk forskning i et samfunn som på avgjørende punkter skiller seg fra vårt eget, er det mange sammenlikninger og refleksjoner som trenger seg på. Uansett hvor spinkelt materialet er, er det vanskelig å avholde seg fra noen spekulasjoner på det generelle plan.

Vi har akseptert at den tradisjonelle kriminalitet ligger på et beskjedent nivå i Sovjet. Vi har også pekt på visse trekk ved samfunnet som kan gi en rimelig forklaring på det: En sterk og samlende ideologi, sterk kollektiv orientering, høy grad av organisasjonsfellesskap, samfunnets autoritære karakter. Spørsmålet om *produksjonssystemets* betydning, selve det marxistiske hovedpoint om den privatkapitalistiske samfunnsform som kriminalitetsårsak, er blitt borte i dette bilde. Og vi har ikke lett for å si noe bestemt om det. Kriminalitetsproblemene blir nok *annerledes* i et socialistisk samfunn enn i et samfunn bygget på privatkapitalistisk eller blandet økonomi, men blir de uten videre *mindre*? Det er en vanlig oppfatning blant samfunnsforskere at det privatkapitalistiske samfunn ved sin vekt på økonomisk suksess og materielle goder skaper en mentalitet som gir en gunstig grobunn for kriminalitet. Det høres i og for seg rimelig ut, selv om det kan tenkes mange varianter både av privatkapitalistiske og sosialistiske samfunn. Men hvis det er en sammenheng mellom produksjonssystemet og den lave kriminalitet i Sovjet, er det rimelig å anta at den først og fremst er av *indirekte* karakter. Det er kombinasjonen av den politiske og økonomiske makt på samme hender som skaper mulighet for den ensrettede og effektive ideologiske og moralske påvirkning som sovjetborgeren er utsatt for fra vuggen til graven.

De forklaringer som vi har foreslått når det gjelder kriminalitetsnivået i Sovjet, kan ikke på tilsvarende måte forklare *kriminalitetsutviklingen*. At kriminaliteten gikk ned i tredveårene etter som man overvant følgene av krig, revolusjon, borgerkrig og hungersnød, er lett å forstå. Likeså at den gikk ned i årene etter den annen verdenskrig etter som forholdene stabiliserte seg. Dette var tilfellet også i Vestens land. Men hva med den påståtte, og i noen grad sannsynliggjorte, videre nedgang i 1950- og 60-årene, i en tid som har vært preget av en liberalisering som vi heller skulle vente måtte virke i motsatt retning? Den vanlige forklaring

som ble gitt var en henvisning til fremgangen i de materielle forhold og bedringer av de sosiale institusjoner, for den aller siste tid også hooliganismeloven av 1966. Vi våger ikke å gjøre oss opp noen bestemt mening om dette. Spennende blir det iallfall å se hvilken betydning det får for kriminalitetsutviklingen hvis liberaliseringen og velstandsøkningen fortsetter, slik som det er grunn til å håpe. Den økende kontakt med Vestens land vil også skape sine problemer. Hvordan vil det virke når hver sovjetborger om noen år kan sitte og ta inn amerikanske og vest-europeiske TV-programmer via satelitter?

Så lenge man bare ser på resultatene, må kriminalitetsbekjemnelsen i Sovjet betraktes som vellykket. Men her som ellers må resultatene sees på bakgrunn av omkostningene. En slik omkostning er de strenge straffer i forhold til våre egne som anvendes i Sovjet på de fleste områder. Men her må man være oppmerksom på at straffenivået hos oss etter internasjonal målestokk er særlig lavt. Vesentligere, sett med vestlige øyne, er den belastning som den gjennomførte ensretting og sosiale kontroll medfører for mange. Den spenning som i dag eksisterer mellom de styrende og grupper av de styrte — i første rekke kanskje kunstnere og andre kategorier av intellektuelle — tyder på at de nåværende former for sosial kontroll settes på en hård prøve. For den vanlige, jevne borger føles vel dette ikke så meget. Men det er ikke lett å tenke seg at den sterke sosiale kontrollen kan være uten negative virkninger på den enkeltes selvstendighet og initiativ, noe som i sin tur må ha virkninger for hele samfunnet. En hypotese som man kan stille, er om det ikke er en nær sammenheng mellom den sterke sosiale kontroll og det tungt arbeidende og ineffektive sovjetiske byråkrati. Som kjent er slik byråkratisk sommel og ineffektivitet ikke bare til stadig undring for utenforstående, men det opptar også statens egne innbyggere sterkt.

Alvorligst er likevel kanskje *risikoen ved systemet*. Man kan ikke godt ved en drøftelse av kriminalitet og kriminalitetsutvikling i Sovjet forbigå de forbrytelser som er blitt begått av de styrende selv. Titusener av uskyldige mennesker ble i Stalintiden dømt til døden etter skinnprosesser bygget på fremtorturerte tilståelser, eller ble ryddet av veien uten rettergang. Et langt større antall havnet i fangeleirer på samme grunnlag. Disse forbrytelser vil ikke komme i noen statistikk, selv om kriminalstatistikken for disse år en gang skulle bli offentliggjort. I forhold til disse masseforbrytelser er Vestens problemer med sin ungdomskriminalitet for intet å regne; selv det amerikanske gangsterverdelde på sitt høyeste blekner i sammenligning.

Og så munner spekulasjonene ut i dette:

Ved valg av samfunnssystem er det andre problemstillinger

som veier tyngre enn muligheten for å holde kriminaliteten på et lavt nivå. Hovedformålet med den sterke sosiale kontroll i Sovjet er ikke å oppnå lav kriminalitet, men å realisere andre mål som de styrende verdsetter høyt: Å sikre en bestemt ideologi, å hindre at rivaliserende grupper kommer til makten, å styrke Sovjetstaten overfor omverdenen osv. Den lave kriminalitet kan vi se på som en bivirkning av et samfunnssystem som foretrekkes av helt andre grunner. Vi på vår side må se i øynene at vil vi ha et samfunn med politisk demokrati, fri meningsbrytning, høy toleranse overfor den som avviker fra det vanlige i meninger og atferd, maksimale garantier mot uberettigede inngrep overfor individet, og humane reaksjoner hvis inngrep ikke er til å unngå — da kan en høyere kriminalitet enn i et autoritært samfunn være en del av prisen vi må betale.

Johs. Andenæs.

Anders Bratholm.

Nils Christie.